

Egyenlőtlenség a társadalmakon belül

Szerző: Horváth Balázs / egyetemi docens, Széchenyi István Egyetem

Modern társadalmainkban az emberek közötti vagyoni különbségek megléte vitathatatlan. A mértékét leíró Gini-index a mezőgazdaság megjelenésekor kezdett emelkedni, és a fejlett világban a XIX. század közepén elérte maximumát. Értéke ezt követően egy évszázadon keresztül csökkent, majd újra növekedésnek indult, ami napjainkban is folytatódik. A fejlődő országok a fejlettekhez képest fáziskésében vannak. Egyenlőtlenségeük a jövőben várhatóan csökkenni fog, mert a Wagner-törvény értelmében gazdagabbá válásukkal lendületet kap az újraelosztás, ami a nagyobb egyenlőség irányába viszi előre társadalmakat. 1985 és 2012 között Mexikó márás megöszörözte szociális kiadásait. Egyelőre azonban a fejlődő országok egyenlőtlensége a fejlettekénél is nagyobb, mert náluk az újrafelosztásnak még nincsenek hagyományai, és jövedelmüknek csak kis részét fordítják olyan szociális kiadásokra, amelyek a fejlettekben a vagyoni különbségek mérséklésében hatékonyak bizonyultak [de amelyekkel együtt is, mint láttuk, egyenlőtlenségeük növekedésben van]. Mindezekkel együtt is a globális egyenlőtlenség, amely minden egyes személyt figyelembe vesz állampolgárságtól függetlenül, állítólag csökken a világban egy számítás szerint 1980, egy másik szerint 2000 óta [Pinker 2018].

Kevésbé optimista források ezzel szemben arról tudósítanak, hogy a jövedelmi egyenlőtlenség a fejlődő országokban 1990 és 2010 között összességében 11%-kal nőtt. A korábban megfogalmazott hipotézissel szemben – mely szerint a gazdasági növekedés az alacsony jövedelmű országokban az egyenlőtlenség növekedését, a magas jövedelmű országokban az egyenlőtlenség csökkenését vonja maga után – mindenkorban ugyanakkora valószínűséggel tapasztalni az egyenlőtlenség növekedését, ahogy a gazdaság erősödik. Egy harmadik tanulmány azt állapítja meg, hogy a fejlődő világban az egyenlőtlenség az elmúlt 30 évben mérséklődött ugyan, de ez az országok közötti különbség csökkenésének tudható be, míg az egyes országokon belül az egyenlőtlenség lassú növekedése, az utóbbi 20 évben pedig hozzávetőleges változatlansága figyelhető meg.

Érdemes szem előtt tartani azt a körülményt, hogy a Pinker által idézett két becslés mindenki ugyanazon szerző egyazon könyvből

származik, míg az egyenlőtlenség növekedéséről beszámolók egymástól függetlenek, és részben nemzetközi szervezetek [az ENSZ Fejlesztési Programja, Világbank] nevéhez fűződnek. Már csak ennek alapján is valósítható tűnik az a következtetés, hogy az egyenlőtlenség napjainkban mind a fejlett, mind a fejlődő országokban növekedésben van.

Elképzelhető persze, hogy az emberek nem is az egyenlőtlenségben elosztástól ódzkodnak, hanem attól, ha ez nem fair módon történik. A felvetés szerint, ha a többet a keményebben dolgozók kapják, akkor mindenki elégededt az elosztással [Pinker 2018]. Kérdés, hogy ez az ideál nyugati világunkban megvalósul-e. Az egy- vagy másfélmilliós forintos nyugdíjjal rendelkezők csakugyan tízszer annyit tettek életükben, mint akik átlagos nyugdíjat kapnak? A politikusok dolgoznak öt-tízszer többet vagy jobban az átlagembernél? A 35 millió forinttal jutalmazott olimpiai bajnokok teljesítménye valóban meghaladja 10 millió forinttal az ezüstérmesekét [akik tőlük esetleg csak 0,01 másodpercssel maradtak le]? A „szétszabdalt tudomány” [Vida 2016] erkölcsi és anyagi elismerésben részesülő specialistái valóban mélyebben értik a világunkat nyomasztó komplex problémákat, és azok megoldásában hatékonyabban működnek közre, mint a mellőzött generalisták [Takács-Sánta 2008]? Olvastam már olyan tanársegédi cikket, amelyet lényeglátóbbnak gondolok egyes professzori elemzéseknél, a magasabb jövedelmet mégis utóbbiak kapják. Valószínű, hogy az anyagi megbecsülés csak ritkán tükrözi a valós érdemeket, és az egyenlőtlenség, valamint az igazságosság hiánya nagyon gyakran egybeesik. Szintén kifogásként merül fel, hogy probléma-e egyáltalán az egyenlőtlenség növekedése [már amennyiben az igazságosság hiányától különválasztható]. Egy kételkedő azzal érvel, hogy az emberek közötti gazdasági egyenlőség korántsem olyan alapvető komponense a jólétnek, mint az egészség, a hosszú élet, a gazdagság vagy a béké, hiszen mindenkorban, amíg az ember jómódban él, nincs semmi baj a jövedelmi egyenlőtlenséggel. Úgy véli, a stáatuszszorongást, mely szerint az egyenlőtlenség növekedése még akkor is csökkenti a jöllést, ha közben mindenki gazdagabbá válik [csak éppen nem egyenlő mértékben], „perspektíván belül kell tartanunk”.

Sőt, fejlődő országokban az egyenlőtlenség állandólag bátorító hatással van, amely nagyobb reményt szül, mint amekkora deprivációt okoz, így még hozzá is járul a boldogság növekedéséhez [Pinker 2018].

A fenti hipotézis érvényességét megkérdőjelezni egy kutatás, melynek eredménye szerint az emberek szívesebben keresnek 50 ezer dollárt és élnek olyan környezetben, ahol mások éves jövedelme is ugyanekkor, mint keresnek évi 100 ezer dollárt és élnek olyanok között, aikik 250 ezerből gazdálkodnak [Buettner 2011]. Tehát közérzetünk szempontjából nem a jövedelmünk abszolút összege a döntő, hanem a másokéhoz viszonyított nagysága [Szendi 2014], függetlenül attól, ki mit tett le az asztalra. A viszonylag rosszabb szociális-gazdasági helyzet annál fogva okoz rosszabb egészséget, hogy a másoktól való lemaradás érzése depressziót vált ki, s ez vezet végül különféle betegségekhez. Amikor a feleségek rosszabbnak ítélik meg anyagi helyzetüket, az negatívan befolyásolja férjeik halálozási arányait, mint azok saját véleménye ugyanerről – a nők férfiakkal szembeni elvárásai komoly stresszforrást jelentenek a férfiak számára [Kopp 2012].

Nemcsak a jövedelembeli különbségeknek, hanem önmagában a rangsornak is vannak negatív következményei. A páviánok stresszhormonszintje annál magasabb, minél alacsonyabb helyet foglalnak el a rangsorban. A hierarchiában legalul elhelyezkedők állandóan stresszesek, és viselkedésük – leszegett fej, étvágytalanság, energihiány, a mozgás kerülése – a depressziós emberekére emlékeztet. Utóbbiak abban is hasonlítanak rájuk, hogy nekik is igen magas a stresszhormonszintük [Hari 2018]. Egy nagyszabású kutatás valóban úgy találta, hogy minél nagyobb egy társadalomban az egyenlőtlenség, annál gyakoribbak a különféle mentális betegségek, köztük a depreszió. Ezért felmerül annak lehetősége, hogy a depreszió sok esetben egyszerű fiziológiai válasz lehet az alávetettségre, amiben mindenkinél része van, aki a munkahelyén főnök irányítása alatt dolgozik, vagy aki a tévében látott közszereplőknél kisebb befolyást tudhat a magáénak. Úgy tűnik, fajunk rendkívül érzékeny a hierarchiára, és minél nagyobb a rangbéli szakadék, viselkedésünk és testtartásunk annál jobban tükrözi a legyőzött egyedekét.

Fotó: © 1STunningART / AdobeStock

A rangsorok létezéséből a felül álló számára is jelentős hátrányok adódnak. A vezetői léttel ugyanúgy együtt jár a fokozott stressz, mint az alávetettséggel, amihez hozzáadódik még a barátok hiánya is [Morris 1979]. A gyűjtőgető-vadászó kultúrák valószínűleg tíz- vagy százezer éveken át is képesek voltak arra, hogy a magasabb rang elérésére irányuló késztetésünket háttérbe szorítsák, és szinte különbségtételt nélkülöző társadalmakat alakítottak ki. Ezekben az egyenlőség foka minden mértékben meghalad, amit modern civilizált államokból ismerünk, de kialakulása nem automatikus. A természeti népek tisztában vannak a hatalomvágy létezésével, de annak ártalmas következményeivel is, ezért az egyenlőséget aktívan, a kulturális evolúciójuk során kidolgozott számos eszköz alkalma-zássával tartják fenn. Ilyen a gúny, az engedetlenség és a nevetségesessé tevés, amelyek többnyire bőven elegendők a hatalomra török leszerelésére, de az illető magára hagyásáig, sőt, a gyilkosságig is elmennek, ha a szelídibb eszközök nem használnak [de Waal 2006]. A busmanoknak tárgyuk nem sok van, vonzóni hozzájuk nincs értelme, az egyik legsúlyosabb vétségnek mégis a fösvénységet tartják [amit már csak az arrogancia műl

felül]. Aki beleszeret a tárgyakra, és titokban nagy gyűjteményt halmoz fel belőlük, szerintük gyógykezelésre szorul. Ilyenkor az illetőt valahogyan ráveszik a bőkezű, nyakló nélküli adakozásra, „hogy az már fájjon”. Egészen addig folytatják ezt, míg mindenki számára nyilvánvalóvá nem válik, hogy kigyógyult betegségből [Lee 1979].

A mezőgazdasági forradalommal a hosszú időn át tartó egyenlőségnek vége szakadt, és az emberiség visszatért egy olyan társadalmi struktúrához, amit kulturális evolúcióink során rég magunk mögött hagytunk.

Irodalomjegyzék

Buettner, D. [2011/2010]: *Thrive: Finding Happiness the Blue Zones Way*. National Geographic, Washington D.C.

Hari, J. [2018]: *Lost Connections: Uncovering the Real Causes of Depression – and the Unexpected Solutions*. Bloomsbury Circus, London

Kopp M. [2012]: *A lelkíállapot és az egészség összefüggései*. In: Ádány R. (szerk.): Megelőző orvostan és népegészségtan. Medicina KÖNYV-kiadó, Budapest

Lee, R. B. [1979]: *The !Kung San: Man, Women, and Work in a Foraging Society*. Cambridge University Press, Cambridge

Morris, D. [1979/1969]: *The Human Zoo*. Triad/Panther Books, Frogmore

Pinker S. [2018]: *Enlightenment Now: The Case for Reason, Science, Humanism, and Progress*. Penguin Books, New York [Magyarul: *Felvilágosodás most: Védőbeszéd az értelem, a tudomány, a humanizmus és a haladás mellett*. Alexandra Kiadó, Pécs, 2019]

Szendi G. [2014]: *Értelmes szenvédés: a boldogság*. Jaffa Kiadó, Budapest

Takács-Sánta A. [2008]: *Bioszféra-átalakításunk nagy ugrásai*. L'Harmattan Kiadó, Budapest

Vida G. [2016]: *Szétszabdalt tudomány, komplex problémák*. In: Horváth B. (szerk.): Ökológiai lábnyom és fenntarthatatlanság. L'Harmattan Kiadó, Budapest

de Waal, F. [2006]: *Our Inner Ape: The Best and Worst of Human Nature*. Granta Books, London

Hivatkozások

1. <https://www.undp.org/content/undp/en/home/library-page/poverty-reduction/humanity-divided--confronting-inequality-in-developing-countries.html>

2. <http://documents.worldbank.org/curated/en/714521468739278352/pdf/multi-page.pdf>

3. https://www.researchgate.net/publication/262608920_Income_Inequality_in_the_Developing_World